

УДК 338.48

Колосінська М.І.

кандидат економічних наук,

асистент кафедри туризму та економічної теорії

Буковинського державного фінансово-економічного університету

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ ТА ФОРМ ТУРИЗМУ

APPROACHES TO THE CLASSIFICATION
OF TYPES AND FORMS OF TOURISM

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано доцільність визначення найбільш оптимальних критеріїв для побудови класифікації видів туризму. Проаналізовано підходи до класифікації видів туризму, за думкою ряду вітчизняних та закордонних вчених. Запропоновано оптимальну авторську класифікацію видів туризму, у рамках якої запропоновано нові класифікаційні ознаки та обґрунтовано авторське бачення кожного із видів туризму.

Ключові слова: види туризму, класифікація, класифікаційні ознаки, рекреаційний туризм, пізнавальний туризм, країна.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована целесообразность определения наиболее оптимальных критериев для построения классификации видов туризма. Проанализированы подходы к классификации видов туризма, по мнению ряда отечественных и зарубежных ученых. Предложена оптимальная авторская классификация видов туризма, в рамках которой предложены новые классификационные признаки и обосновано авторское видение каждого из видов туризма.

Ключевые слова: виды туризма, классификация, классификационные признаки, рекреационный туризм, познавательный туризм, страна.

ANNOTATION

In the article substantiated the feasibility of determining the optimal criteria for construction of the classification of tourism. The approaches to the classification of tourism analyzed in the opinion of a number of domestic and foreign scientists. An optimal classification of the author's introduction submitted, which filed a new classification criteria and justify author's vision of each type of tourism.

Keywords: tourism, classification, classification features, recreational tourism, educational tourism, country.

Постановка проблеми. Сучасні реалії вимагають швидкої адаптації та гнучкості до тенденцій, що відбуваються на всіх рівнях розвитку економіки. Туризм як потенційний ресурс у розвитку економіки країни має позитивну тенденцію в задоволенні попиту на туристичні послуги. Однак як предмет вивчення являється складним і не до кінця дослідженим феноменом ХХІ ст. Одним із актуальних запитань у вивченні даного явища є побудова адекватної та розгорнутої системи класифікації видів туризму, яка б використовувалася як теоретиками, так і практиками у туристичному бізнесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення та класифікації різноманітних видів туризму знайшла вивчення у наукових працях вітчизняних та закордонних вчених, таких як: І.В. Зорін, В.О. Квартальнов, В.Ф. Кифяк, М.П. Мальска, О.В. Музиченко-Козловська, В.І. Цибуха, Г.А. Яковлев та ін. [7; 8; 11].

Мета статті полягає у поданні авторського бачення видів туризму на основі аналізу існуючих класифікацій його видів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні вітчизняною наукою ще не сформульовано єдиного уніфікованого визначення категорії «туризм». Зауважимо, що практична неможливість формулювання уніфікованого визначення туризму, з одного боку, відзеркалює його складність, а з іншого – свідчить про доцільність його розгляду як сфери наукових досліджень. У вітчизняній науці представлено велику кількість класифікацій видів туризму за різними ознаками. Саме тому постає актуальне запитання у визначенні найбільш оптимальних критеріїв для побудови класифікації видів туризму.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про туризм», організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території. Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригородницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо [4].

Що ж стосується наукових підходів до класифікації туризму, то наведемо найбільш поширені. Так, М.П. Крачило пропонує виділяти класи, форми та види туризму [2, с. 34]. Згідно з думкою даного вченого, туризм поділяється на два великих класи: внутрішній (національний) та іноземний. Внутрішній туризм обслуговує, головним чином, громадян своєї країни. Завдання іноземного туризму – обслуговування іноземних туристів, система подорожей та обмінів, які здійснюються на основі міждержавних договорів з урахуванням діючих міжнародних

норм [2, с. 30]. Щодо виділення форм туризму за М.П. Крачило, то вони визначаються за різними ознаками. За характером організації туризм поділяється на організований та неорганізований. При організації туризму розрізняють груповий та індивідуальний туризм. За строками та тривалістю перебування у подорожі М.П. Крачило поділяє туризм на короткостроковий та довгостроковий, за територіальною ознакою внутрішній туризм поділяється на місцевий та дальній, а іноземний за охопленням території – на внутрішньоконтинентальний, міжконтинентальний, навколосвітній. За інтенсивністю туристичних потоків туризм поділяється на постійний та сезонний. За віком

учасників подорожі відрізняють дитячий, молодіжний та туризм дорослих людей (іноді окремо характеризують так званий туризм «третього віку») [2, с. 31].

На думку М.П. Крачило, види туризму визначаються метою туристичної подорожі. Вчений пропонує відокремлення курортно-лікувального, культурно-розважального, пізнавально-ділового, або спеціалізованого, релігійного, промислового та спортивного туризму. У залежності від способів пересування, транспортних засобів, якими користуються туристи, туризм поділяється на такі види: автомобільний, автобусний, мотоциклетний, авіаційний, морський, річковий, залізничний, гужовий, велосипедний, пішохідний,

Основні класифікації		Категорії туризму					
I	суб'єкт діяльності	індивідуальний		груповий		сімейний	
II	регіон відпочинку	національний			міжнародний		
III	ринок	внутрішній			іноземний		
IV	спосіб організації	самодіяльний			організований		
V	ціль	релаксаційний		реабілітаційний		рекреаційний	
VI	вік	дитячий	молодіжний		середній		третій
VII	транспорт	автомобільний	автобусний	водний	пішохідний	залізничний	верховий
VIII	основна діяльність	конгресний	пізнавальний	діловий	спортивний	екологічний	
IX	основні ресурси	гірський	морський		лісовий		річковий

Рис. 1. Класифікаційні ознаки туризму за І.В. Зоріним і В.О. Квартальновим

Джерело: [2, с. 33]

За кількістю учасників:					
індивідуальний			груповий		
За масштабами охоплення території:					
внутрішній: приміський; дальній			міжнародний: внутрішньоконтинентальний; міжконтинентальний; навколосвітній		
За способом організації:					
самодіяльний			організований		
За віком подорожуючих:					
дитячий		молодіжний		середній	
«третього віку»					
За інтенсивністю туристичних потоків:					
постійний			сезонний: односезонний; двосезонний		
За джерелами фінансування:					
комерційний			соціальний		
За тривалістю подорожі:					
короткостроковий			довгостроковий		
За способом пересування:					
водний		пішохідний		авіаційний	
мотоциклетний		автомобільний		залізничний	
				верховий	
За метою подорожі:					
рекреаційний		пізнавальний		діловий	
				релігійний	
				транзитний	
				стійкий екологічний	
пригодницький		військовий		соціальний	
				шоп-тури	
сільський зелений		лікувальний		етнічний	
				спортивний	
ностальгійний		культурно-розважальний		екстремальний	
				комбінований	

Рис. 2. Класифікація видів туризму

Джерело: складено автором на основі [1; 3; 4; 6; 8; 10]

лижний, водний, підводний, спелеологічний, комбінований або змішаний [2, с. 33].

В. Квартальнов та І. Зорін визначають класифікацію туризму як виділення внутрішньо однорідних таксонів туристичної діяльності відповідно до визначеного видового критерію [2, с. 33]. Як таксон виступає вид туризму. Авторами пропонується розглядати дев'ять основних класифікацій, у межах яких виділяються категорії туризму (рис. 1).

Дещо інший поділ туризму на види та форми дає Г. Яковлев [11, с. 15]. Як ознаки, що дозволяють класифікувати туризм за видами, науковець використовує мотиваційний фактор, який спонукав людину відправитись у подорож. До видів туризму він відносить туризм з метою відпочинку, з метою вивчення культури, суспільний туризм, спортивний туризм, економічний, науковий та політичний туризм. Тобто на види учений класифікує туризм за внутрішніми факторами, а на форми – за зовнішніми чинниками та причинами. Згідно із зазначеним, до форм туризму Г. Яковлев відносить: форми залежно від походження туриста (згідно з даною формою, він розрізняє внутрішній та міжнародний туризм); залежно від його організації (паушальний та індивідуальний); залежно від тривалості подорожі (одноденний та з ночівлею); залежно від віку подорожуючих (діти, молодь, відносно молоді, люди середнього віку, пенсіонери); залежно від засобів пересування вчений виділяє дві форми: туризм із використанням власного транспорту та громадського; залежно від пори року виділяє зимовий та літній туризм.

Отже, можна констатувати, що на разі не виділено чіткого підходу до класифікації туризму. Думки вчених різняться і при розподілі на види та форми, а також простежується велика кількість розбіжностей між класифікаційними ознаками. Саме тому ми пропонуємо власну класифікацію видів туризму (рис. 2), яка згрупована на основі опрацювання зазначених джерел і авторських узагальнень. Стосовно форм, то ми погоджуємось з українським законодавством і вважаємо, що організаційними формами туризму виступає міжнародний і внутрішній туризм.

Таким чином, ми пропонуємо розрізняти наступні види туризму. За кількістю учасників виділяємо: індивідуальний та груповий. Індивідуальний являє собою подорож однієї або декількох осіб за власним планом. Подорож групи людей по одному маршруту і з однаковими для всіх умовами являється груповим туризмом.

За масштабами охопленої території, на нашу думку, слід виділити: внутрішній та міжнародний, які, у свою чергу, ще розподіляються на відповідні підвиди. Міжнародний характеризується виїздом людей із туристичною метою за межі країни постійного місця проживання, а внутрішній – подорожуванням по країні постійного місця перебування.

За способом організації розрізняємо самодіяльний та організований. Плановий туризм – це подорож, яка здійснюється на організованій основі туристичними організаціями (туристичними операторами та турагентами) з наданням туристам певного комплексу послуг (екскурсійне обслуговування, транспортне перевезення, забезпечення місцями проживання, харчування тощо). Подорожі груп або окремих туристів, що здійснюються та організуються ними самостійно, без участі туристичних підприємств [3, с. 37]. Слід зазначити, що неорганізований туризм широко розповсюджений у світі, в європейських країнах на його частку припадає біля 80% від усіх туристичних подорожей [1, с. 23].

За віком подорожуючих, згідно з рекомендаціями ВТО, прийнято розрізняти наступні види туризму: дитячий – діти до 14 років; молодіжний – молоді люди віком 15–24 роки; люди середнього віку – відносно молоді, економічно активні люди віком від 25 до 44 років та економічно активні люди середнього віку від 45 до 65 років; люди «третього» віку – від 65 років і старше [3, с. 39].

За інтенсивністю туристичних потоків існують такі форми туризму, як постійний та сезонний. Під постійним туризмом розуміють відносно рівномірне відвідування туристичних районів та населених пунктів протягом року. Постійний туризм характерний для найбільш знаних туристичних центрів: відомих міст світу, курортів, які володіють унікальними лікувальними ресурсами, тощо. Сезонний туризм – це подорожі у відповідну пору року. У свою чергу, у сезонному туризмі розрізняють односезонний і двосезонний. Односезонний туризм поширений у тих районах, які відвідуються туристами в певну пору року, переважно влітку або взимку. Двосезонний – характеризується наявністю туристичних потоків, наприклад, як літом, так і взимку [6, с. 38].

За джерелами фінансування розрізняють комерційний та соціальний туризм. Комерційний туризм орієнтований на отримання туристичними фірмами прибутку [6, с. 39]. Якщо комерційний туризм передбачає оплату туру власне клієнтом, то туризм соціальний туризм повністю або частково оплачується державою, підприємством чи здійснюється на кошти громадських соціальних фондів [5, с. 19].

За строками та тривалістю перебування в подорожі туризм поділяється на короткостроковий туризм (поїздка на строк до трьох днів) та довгостроковий [8, с. 25].

За способом пересування, на нашу думку, варто виділити наступні види туризму: пішохідний, залізничний; водний; автобусний; автомобільний; авіаційний; велосипедний (мотоциклетний), верховий та комбінований.

Залежно від мети подорожі, можна розрізняти велику кількість видів туризму, але, на нашу думку, найбільш значущими є наступні. Рекреаційний туризм – подорож із метою від-

починку, оздоровлення й лікування. Даний вид туризму являється наймасовішим та характеризується, як правило, тривалістю поїздки, проживанням в одному готелі [3]. Пізнавальний туризм включає в себе поїздки з метою ознайомлення із природними, історико-культурними визначними пам'ятками, музеями, театрами, життям і традиціями народів країн відвідування. В основі даного виду туризму лежить багата екскурсійна програма [6, с. 31]. Діловий охоплює подорожі зі службовими чи професійними цілями без отримання доходів по місцю тимчасового перебування. До цього виду туризму Всесвітня туристична організація відносить поїздки для участі у з'їздах, наукових конгресах і конференціях, виробничих семінарах і нарадах, ярмарках, виставках, а також для проведення переговорів. Діловий туризм відрізняється високою динамічністю, обумовленою глобалізацією туристичного бізнесу, і доходністю. Його частина в міжнародному туристичному обміні, за експертними оцінками, складає до 20% [5, с. 25]. Варто зауважити, що значною перевагою ділового туризму є можливість його організації незалежно від сезонних факторів. Релігійний туризм – подорож, яка має за мету виконання релігійних місій, відвідування святих місць та ін. [7, с. 83]. Поняття «стійкий туризм» сформувався досить нещодавно. Принципи стійкості в туризмі були сформовані ВТО та Всесвітньою радою з подорожей і туризму, передбачають невиснажливе використання природного і культурного потенціалу на основі програмно-цільового підходу до розвитку туризму; перехід підприємств туризму на ресурсозберігаючі технології, скорочення виробничих відходів [8, с. 22]. Даний вид туризму проявляється у вигляді екскурсії та подорожей із турботою про оточуюче середовище. У багатьох випадках даний вид туризму стає супутником і невід'ємною частиною інших видів туризму.

Лікувальний туризм обумовлений потребою лікування різних захворювань. Він має декілька різновидів, які визначаються природними засобами дії на організм людини: кліматолікування, грязелікування, бальнеолікування тощо. Етнічний туризм має на меті відвідування туристами місць свого народження, проживання родичів і близьких [6, с. 35]. Спортивний туризм – поїздки з метою участі в спортивних заходах або ж у вигляді глядача різноманітних спортивних змагань. Пригодницький туризм пов'язаний із серйозними фізичними навантаженнями, а іноді й із небезпекою для життя подорожуючого. До прикладу, сюди відносяться такі види туризму, як альпінізм, рафтинг, сафари, джипінг (подорожі на автомобілях високої проходимості), кінний, водний туризм, водне занурення [9, с. 23]. Слід відзначити, що пригодницький туризм належить до елітних видів подорожей і коштує досить дорого [10, с. 245]. Сільський туризм – тимчасове переміщення туристів у сільську місцевість задля ознайомлення з міс-

цевим способом життя, культурою, традиціями та звичаями. Соціальний туризм – це подорож із метою участі в різноманітних громадських заходах (мітинги, демонстрації, марші та ін.). Промисловий туризм включає екскурсії на працюючі виробництва, ознайомлення туристів із технологічними процесами. Сьогодні для України промисловий туризм – це платформа для партнерства влади, бізнесу та територіальних громад із метою залучення інвесторів і туристів. Транзитний туризм охоплює «інші цілі» поїздок.

Варто зауважити, що це далеко не повна класифікація видів туризму за метою подорожей, адже мета туристичної поїздки може бути будь-яка. У даний час з'являються все нові і нові види туризму, до прикладу, серед них виділяють езотеричний туризм. Езотеричний туризм можна в буквальному сенсі описати як «похід за собою», похід з метою пізнати себе, відкрити щось нове у своєму житті, поглянути на, здавалося б, невіршувані проблеми у своєму житті по-іншому. Має місце в даний час і весільний туризм. Якщо донедавна святкувати весілля можна було тільки в межах нашої країни, то зараз можна поїхати куди завгодно, залишилося тільки вибрати місце. Наприклад, можна побратися у Празі або Будапешті, або ж зіграти весілля в Таїланді або Домінікані. Існує також секс-туризм – подорож з метою задоволення сексуальних потреб. У деяких регіонах цей напрямок туристичної індустрії в останнє десятиліття став провідним.

Усі зазначені види туризму за метою подорожі тісно переплітаються між собою і виокремити їх у чистому виді не завжди вдається. Так, діловий туризм може поєднуватись з екскурсійним, етнічний – з релігійним, рекреаційний – з екскурсійним, сільський зелений зі стійким, лікувальним і рекреаційним тощо. Уважаємо за необхідне зазначити, що під стійким екологічним туризмом ми розуміємо вид туризму, який передбачає подорожування у природних ландшафтах без їхньої зміни з метою збереження для майбутніх поколінь.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можна стверджувати, що туризм – це багатогранне явище, і саме тому подати чітку класифікацію видів туризму складно. Сутність класифікації туризму полягає у виділенні окремих видів і форм туризму за найрізноманітнішими напрямками. Тому ще й досі відсутня чітка загальноприйнята класифікація туризму, що має місце з огляду на те, що майже неможливо виокремити чисті форми і види сучасного туризму. Саме тому дане питання потребує додаткового вивчення, оскільки класифікація туризму за видами і формами дозволяє розв'язати ряд проблем розвитку та територіальної організації туристичного господарства, виявити попит на окремі види туризму і на даній основі будувати стратегію розвитку туристичної сфери країни. Відмітимо, що розраховувати на створення еди-

ної класифікації видів туризму, яка б задовольнила усіх зацікавлених учасників туристичного ринку, не доводиться. Однак пошук повинен проходити у напрямі побудови таких типологічних структур, які б використовувалися для вирішення конкретних завдань у залежності від цілі, яка була закладена в основу побудови класифікації.

Подана класифікація має практичне значення, так як дозволяє структурувати попит на туристичні послуги та формувати адекватну пропозицію, формуючи та розвиваючи відповідні об'єкти інфраструктури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кифяк В.Ф. Організація туризму / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 344 с.
2. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
3. Яковлев Г.А. Экономика и статистика туризма / Г.А. Яковлев. – М.: РДЛ, 2004. – 376 с.
4. Закон України «Про туризм» зі змінами та доповненнями від 07.03.2012 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
5. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту / В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2008. – 286 с.
6. Александрова А.Ю. Международный туризм / А.Ю. Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 464 с.
7. Дурович А.П. Организация туризма / А.П. Дурович. – СПб.: Питер, 2009. – 320 с.
8. Кабушкин Н.И. Организация туризма / Н.И. Кабушкин. – Мн.: Новое знание, 2003. – 632 с.
9. Школа І.М. Міжнародні економічні відносини / І.М. Школа, В.М. Козменко, О.В. Бабінська; за редакцією І. М. Школи. – К.: КНТЕУ, 2003. – 589 с.
10. Зима О.Г. Конспект лекцій «Організація туризму в Україні» з навчальної дисципліни «Організація туризму» / О.Г. Зима, Н.А. Дехтяр; М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: ХНЕУ, 2008. – 271 с.
11. Храбовченко В.В. Экологический туризм: [учеб.-метод. пособ.] / В.В. Храбовченко. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.